

AGNIESZKA ZIELIŃSKA-GRAF – pedagog specjalny, wieloletni diagnosta w poradni psychologiczno-pedagogicznej, nauczyciel konsultant w Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli Wydział w Płocku w zakresie psychologiczno-pedagogicznej pomocy szkole, koordynator w projekcie MEN/ORE pn. „Opracowanie instrumentów do prowadzenia diagnozy psychologiczno-pedagogicznej”.

POMOC PSYCHOLOGICZNO- -PEDAGOGICZNA PRZED MONITOREM KOMPUTERA

AGNIESZKA ZIELIŃSKA-GRAF

Od momentu gdy rozpoczęło się zdalne nauczanie, nauczyciele i uczniowie zasiedli przed monitorami komputerów, przenieśli się w inną rzeczywistość edukacyjną. Można ją odnieść do akcji, która rozgrywa się w baśni Lewisa Carrolla „Alicja po drugiej stronie lustra”. Tak jak Alicja, wszyscy odkrywali nową rzeczywistość. Tak blisko, na wyciągnięcie ręki, był ten znany świat, czyli szkoła, tylko nie można było tam realnie być. W zamian każdy uczeń mógł funkcjonować w wirtualnej rzeczywistości i przenosić się z miejsca na miejsce (jak pionek na szachownicy). I tak każdy mógł, nie wychodząc z domu, poznawać niezwykły świat przyrody na lekcji biologii, żeby za chwilę, na lekcji historii, przenieść się na pole bitwy itd. następna lekcja, następna lekcja... A przecież zadanie szkoły to nie tylko wprowadzanie ucznia w świat wiedzy, to również dbanie o jego harmonijny rozwój intelektualny, etyczny, emocjonalno-społeczny i fizyczny. Ponieważ nie u wszystkich rozwój przebiega prawidłowo i w różnych obszarach uczniowie potrzebują

wsparcia, szkoła organizuje i udziela pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z 9 sierpnia 2017 roku w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2017 r. poz. 1591) pomocą psychologiczno-pedagogiczną obejmuje się wszystkich uczniów lub wychowanków, którzy tej pomocy potrzebują – nie tylko tych, którzy mają orzeczenie lub opinię poradni psychologiczno-pedagogicznych.

CZYM JEST/NA CZYM POLEGA POMOC PSYCHOLOGICZNO- -PEDAGOGICZNA?

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna na terenie szkoły jest udzielana przez nauczycieli i specjalistów szkolnych, w szczególności przez: psychologów, pedagogów, logopedów, doradców zawodowych i terapeutów pedagogicznych. Szkoła, organizując

AGNIESZKA ZIELIŃSKA-GRAF

i udzielając pomocy psychologiczno-pedagogicznej może współpracować z rodzicami ucznia, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, placówkami doskonalenia nauczycieli, innymi szkołami, organizacjami pozarządowymi czy instytucjami i podmiotami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana w przedszkolu, szkole polega na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia, rozpoznawaniu jego możliwości psychofizycznych oraz czynników środowiskowych, które wpływają na jego funkcjonowanie. Jej celem jest wspieranie potencjału rozwojowego ucznia i stwarzanie warunków do jego aktywnego i pełnego uczestnictwa w życiu przedszkola, szkoły i placówki oraz w środowisku społecznym.

DO KOGO JEST KIEROWANA POMOC I KTO JEJ POTRZEBUJE?

Uczniowie z niepełnosprawnością, zagrożeni niedostosowaniem i niedostosowani społecznie, z zaburzeniami zachowania lub emocji, ze szczególnymi uzdolnieniami, ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, z deficytami kompetencji i zaburzeń sprawności językowych, z chorobą przewlekłą, w sytuacji kryzysowej i traumatycznej, z niepowodzeniami edukacyjnymi, z zaniedbanych środowisk związanych z trudną sytuacją bytową, z trudnościami adaptacyjnymi związanymi z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym z wcześniejszym kształceniem za granicą.

Aktualna sytuacja epidemiologiczna i zdalna nauka dodatkowo dla wielu uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi stała się źródłem stresu, u wielu wywołała kryzys. Przez konieczność pozostawania w domu codzienność uczniów uległa poważnej zmianie. Wszyscy, bez wyjątku, stracili swój rytm funkcjonowania, obowiązująca dotychczas struktura dnia uległa przekształceniu. Dom zmienił status. Dotąd był przede wszystkim strefą odpoczynku, teraz stał się głównym i jedynym miejscem nauki. Uczniowie, uczęszczając do szkoły, na

co dzień przebywają w ciągłym kontakcie z liczną grupą, która zapewnia im ciągłość niezliczonej ilości bodźców. Są to zarówno bodźce pozytywne, jak i negatywne, które wywołują określone emocje.

Co to jest emocja? Emocja to uczucie odczuwane przez nas w danej chwili. Możemy doświadczać emocji związanych np. ze strachem, radością, smutkiem, złością, wstydem czy zazdrością. Do prawidłowego rozwoju emocjonalnego wszystkie uczucia są potrzebne. Cechą emocji jest to, że pojawiają się nagle i są z czymś powiązane, np. z wydarzeniem, którego doświadczyliśmy, naszymi myślami na określony temat czy zostały wywołane przez ludzi z naszego otoczenia. Postępując się metaforą – przeżywając emocje, jesteśmy jak lustro, które odbija w swojej tafli to, czego doświadczamy. Ta wielość doznań i różnorodność emocji jest dla każdego ucznia bardzo ważna i potrzebna z punktu widzenia jego rozwoju. Zamknięcie uczniów w domach, odcięcie ich od doświadczeń i przeżyć wzbudziło niepokój, niezadowolenie, a u niektórych nawet szok. Ponadto zakłócenie rzeczywistości, która była przewidywalną stałością, w postaci codziennych rytuałów czy rutynowych działań dodatkowo zachwiało ich poczuciem bezpieczeństwa. W takiej sytuacji pomoc nauczyciela, psychologa czy pedagoga jest dla ucznia i jego rodzica szczególnie ważna. Izolacja społeczna i trud związany z nauką silnie zaburzyły bowiem ich dobrostan psychiczny.

Co to jest dobrostan psychiczny? To nic innego jak nasza subiektywna ocena poziomu spełnienia i satysfakcji życiowej. To my oceniamy, czy przeżywane doświadczenia są pozytywne, a odczuwane emocje przyjemne, a przeciwwagą jest niski poziom negatywnych przeżyć i nastrojów. Należy jednak pamiętać, że dobrostan psychiczny nie jest czymś statym i danym nam na zawsze. Doświadczając dobrostanu psychicznego, jesteśmy efektywniejsi w realizacji podejmowanych aktywności oraz lepiej wykorzystujemy dostępne nam zasoby środowiskowe.

POMOC PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNA PRZED MONITOREM KOMPUTERA

Jak zatem w takiej sytuacji organizować edukację i pomoc psychologiczno-pedagogiczną np. dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną, autyzmem, zespołem Aspergera, wadą słuchu czy wzroku, dla tych, którzy doświadczają stresu i deprywacji potrzeb?

Moimi bohaterami będą uczniowie, którzy mają orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Na co dzień korzystają z dostosowania form i metod pracy oraz organizacji procesu nauczania do indywidualnych możliwości psychofizycznych. Mają zapewnione zajęcia rewalidacyjne, zgodnie z orzeczoną niepełnosprawnością, i pomoc psychologiczno-pedagogiczną podczas bieżącej pracy oraz w formie zajęć specjalistycznych.

Przykład I

Krzysztof, uczeń klasy III liceum ogólnokształcącego, ma orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na autyzm w postaci zespołu Aspergera. W szkole osiąga ogólnie dobre wyniki w nauce, jego szczególnie mocną stroną są przedmioty ścisłe. W ogólnym funkcjonowaniu Krzysztofa stwierdza się nieprawidłowości w rozwoju sfery emocjonalno-społecznej, komunikacyjnej, poznawczej oraz behawioralnej typowe dla zespołu Aspergera. Krzysztof wykazuje sztywność w zachowaniu oraz schematyzm myślenia. W codziennym funkcjonowaniu preferuje sytuacje i zadania konkretne, ze ściśle określonym oraz jasnym celem. Dla utrzymania optymalnego poziomu motywacji do działania Krzysztof potrzebuje wyzwań i zewnętrznego zaangażowania go do podejmowania różnorodnych aktywności. Czynnikiem utrudniającym jest zwiększona podatność ucznia na frustrację oraz łatwość zrażania się. Proces socjalizacji Krzysztofa pozostaje zakłócony z uwagi na specyfikę choroby zasadniczej. Z opinii nauczyciela wynika, że Krzysztof ma trudność z opanowaniem stresu na liczniejszym forum niż zespół klasowy. Badaniem kompetencji społecznych stwierdzono deficyty w zakresie potrzeb i strategii interpersonalnych. Uczeń słabiej od większości rówieśników radzi sobie także z interpretowaniem typowych zachowań i intencji innych osób.

Jak pracować z Krzysztofem w nowych warunkach, aby osiągnąć zamierzone cele – edukacyjne, terapeutyczne i rozwojowe? Jak pracować z Krzysztofem, aby w pełni wykorzystać jego potencjał, a ograniczenia wynikające z choroby zasadniczej przekuć na mocne strony?

1. **Zaplanuj zakres materiału.** Krzysztof będzie pracował z właściwą sobie motywacją, kiedy będzie wiedział, ile materiału jest do zrealizowania w określonej jednostce czasu. Nie należy obciążać go nadmierną ilością zadań i materiałów, bo jego motywacja będzie spadać. Ważne, żeby miał poczucie, że „da radę”. Korzystne będzie również wskazywanie tematów do realizacji na konkretne dni, czyli przygotowujemy plan pracy, który aktualnie umożliwi systematyczną pracę, a w przyszłości posłuży uczniowi do samodzielnego opracowywania podobnych planów do realizacji różnych działań.
2. **Przygotuj odpowiednie materiały.** Wybieraj zadania, które będą pobudzać ciekawość ucznia. Zadawaj pytania problemowe, które okażą się absorbujące i wywołają zainteresowanie realizowanym tematem. Wykorzystuj przykłady z życia codziennego, postaci z filmów, dziel się swoją pasją. Motywuj ucznia do samodzielnego formułowania wypowiedzi, a nie cytowania definicji, zachęcaj do opracowywania materiałów i tworzenia na przykład prezentacji. Pamiętaj o podsumowaniu zajęć.
3. **Stymuluj do samodzielnego myślenia i poszukiwania nowych wiadomości.** Materiał przekazywany przez nauczyciela winien być niewystarczający, niewyczerpujący tematu, aby pobudzać ucznia do samodzielnego poszukiwania. Zaproponuj konsultacje online, podaj dostępne źródła.

AGNIESZKA ZIELIŃSKA-GRAF

4. **Stwarzaj warunki, za pomocą używanej aplikacji, do kontaktu z pozostałymi uczniami.** Umożliwi to uczniowi rozwijanie umiejętności społecznych, w tym komunikacyjnych, podniesienie poziomu funkcjonowania społecznego, będzie przeciwdziało wystąpieniu wtórnych zaburzeń emocjonalnych na tle istniejących trudności.
5. **Przypominaj o wypoczynku i innych aktywnościach. „Nie samą nauką uczeń żyje”.** Należy uczyć umiejętności zachowywania równowagi w życiu. Brak balansu pomiędzy pracą/nauką – rozrywką – odpoczynkiem prowadzi do wyczerpania, co może być źródłem stresu.

Przykład II

Klaudia jest uczennicą klasy V szkoły ogólnodostępnej, ma orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na niepełnosprawność intelektualną w stopniu lekkim. Obowiązek szkolny realizuje z 2-letnim opóźnieniem. Prezentuje niskie umiejętności w zakresie myślenia abstrakcyjnego, doświadczają trudności w przetwarzaniu informacji złożonych, wymagających logicznego myślenia. Na niskim poziomie kształtuje się u uczennicy rozumowanie ilościowe, tj. liczenie, szacowanie zbiorów, rozwiązywanie zadań z treścią. Ogólny poziom wiedzy o świecie ubogi. Klaudia sprawnie klasyfikuje, definiuje pojęcia o charakterze konkretnym, abstrakcyjne są dla uczennicy niedostępne. Stosunkowo mocną stroną rozwoju uczennicy jest pamięć robocza, która stanowi bazę do nabywania nowych treści. Poziom podstawowych umiejętności szkolnych – czytania i pisanie – niski. Uczennica czyta techniką mieszaną, w obniżonym tempie, popełnia błędy. W ograniczonym zakresie rozumie treść samodzielnie przeczytanego tekstu. Interpretując treść, nie przedstawia faktów zgodnie z chronologią zdarzeń, nie dostrzega treści ukrytych. Podczas pracy wymaga wsparcia, naprowadzenia, wyjaśnienia pojęć abstrakcyjnych. Wypowiedź pisemna zawiera liczne błędy ortograficzne i interpunkcyjne. Poziom graficzny pisma obniżony, ale zachowuje czytelność. Klaudia dysponuje niskim zasobem

leksykalnym. Uczennica nie rozumie poleceń złożonych, ma trudności z wyborem odpowiedniego wyrazu spośród wielu. Ma problemy z rozumieniem związków frazeologicznych i synonimicznych. Ocena kompetencji lingwistycznych uczennicy wskazuje na istotnie obniżony w stosunku do wieku rozwój umiejętności mowy biernej i czynnej. Klaudia uzyskała niskie wyniki w obszarach głównych podsystemów językowych, co generuje trudności w pracy opartej na materiale werbalnym.

Jak pracować z Klaudią, aby stymulować jej rozwój w zakresie procesów poznawczych, umiejętności językowych i kompetencji społecznych oraz utrzymać motywację do pracy?

1. **Uwzględnij indywidualne tempo i specyfikę uczenia się Klaudii.** Wyznaczaj indywidualne cele do zrealizowania przez uczennicę, zgodne z jej możliwościami. Podczas pracy ograniczaj instrukcje słowne niepoparte konkretem na rzecz słowno-pokazowych. Stosuj powtórzenia w celu utrwalania treści.
2. **Podczas realizowanych zajęć sprawuj stały nadzór i wzmacniaj motywację do pracy.** Stwarzaj okazję, aby Klaudia mogła otrzymać pochwałę, nagrodę. Okazuj uczennicy aprobatę. Wzmacniaj zachowania motywujące do podejmowania wysiłku. Stosuj wybrane metody aktywne. Wdrażaj do samodzielności. Pokazuj praktyczne wykorzystanie wiedzy w różnych sytuacjach życia codziennego.
3. **Rozwijaj umiejętności narracyjne Klaudii** przez prowadzenie dyskursu (odtworzenie, wymyślanie historyjek, wychwytywanie związków przyczynowo-skutkowych, tworzenie zakończenia). W miarę możliwości wykorzystuj naturalną konwersację. Wzbogacaj słownik przez: poznawanie nowych pojęć i ich znaczeń, tworzenie definicji, odgadywanie pojęcia na podstawie definicji, zagadki, zabawy w tworzenie słów pokrewnych, pochodnych, rymowanki, tworzenie związków nowego pojęcia z innymi znanymi słowami, włączanie ich do czynnego słownika dziecka.

POMOC PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNA PRZED MONITOREM KOMPUTERA

4. **Wzmacniaj rozwój emocjonalno-społeczny Klaudii.** Pracujcie nad właściwą interpretacją doświadczanych przez uczennicę sytuacji społecznych czy relacji, jakie zachodzą między ludźmi. Interpretujcie historyjki obrazkowe o treści społecznej, ze szczególnym zwróceniem uwagi na doświadczane przez innych emocje, przewidywanie skutków określonego zachowania oraz związki zachodzące między sytuacjami społecznymi przedstawionymi na obrazkach. Wzmacniaj samodzielność i inicjatywę w działaniu.

Podczas pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi kluczowa jest relacja nauczyciel – uczeń, a w przypadku uczniów niesamodzielnych relacja nauczyciel – uczeń – rodzic. Taka relacja będzie wyzwać motywację do pracy, chęć pozostania przy monitorze i wysłuchania nauczyciela. Komunikując się z uczniami i rodzicami, warto pamiętać o formie komunikatu, częściej o tym, że zwykle krótki komunikat będzie bardziej czytelny niż elaboraty o metodach postępowania. W tej formie oczywiście ważna jest regularność kontaktów. Warto przy tym zapytać, jak się czują, co u nich nowego słychać, co się ostatnio zadziało, z czego są dumni, o czym myślą, z czym się borykają, co planują zrobić, kiedy już będzie możliwe rozluźnienie izolacji. Czasem po prostu warto też pożartować. W realizację włączyć należy zadania z zakresu profilaktyki problemów związanych z aktualną sytuacją, w tym z izolacją społeczną, rozwijaniem poczucia odpowiedzialności za siebie i innych w kontekście stosowania się do reżimu sanitarnego.

W procesie zdalnego nauczania kontynuujemy wszystkie zalecenia, które są zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego. Nasza aktualna rzeczywistość jeszcze bardziej tę współpracę zacieśnia i pokazuje, jak bardzo jest potrzebna. Pracując z uczniem możemy przygotowywać i przekazywać rodzicom różnorodne ćwiczenia, które będą doskonalić i utrwalać nabywane umiejętności. Ważny w tym wypadku jest odpowiedni dobór ćwiczeń dostosowany do indywidualnych potrzeb ucznia i jego możliwości samodzielnego ich wykonania. Możemy wspierać swój

przekaz, wykorzystując filmy, nagrania, w tym nagrania instruktażowe dla rodziców. Pamiętajmy również o uzyskaniu informacji zwrotnej, która pozwoli nam na optymalne planowanie pracy z uczniem. Nauka online wymaga planowania pracy oraz dostosowania typów zadań i aktywności, ponieważ większość pracy spada na ucznia. Ale należy pamiętać, że mniejsza rola nauczyciela jest tylko pozorna. Nauczyciel w nauczaniu zdalnym powinien ucznia inspirować, zachęcać, rozbudzać ciekawość i przy tym nie zapominać o dobrej zabawie! Bo przecież wtedy uczy się najlepiej. ●

MATERIAŁY DLA NAUCZYCIELI DO WYKORZYSTANIA W PROCESIE SAMOKSZTAŁCENIA

- <https://www.ore.edu.pl/category/ksztalcenie-i-wychowanie/uczen-ze-specjalnymi-potrzebami-edukacyjnymi>
- <https://www.ore.edu.pl/2015/03/pomoc-psychologiczno-pedagogiczna>
- <https://www.ore.edu.pl/2015/03/edukacja-wlaczajaca>
- <https://autyzmwszkole.com>
- <https://dziecisawazne.pl/co-to-jest-integracja-sensoryczna>
- Portal Scholaris – portal wiedzy dla nauczycieli – materiały dostępne pod hasłem:
  - Rewalidacja
  - Terapia pedagogiczna
  - Specjalne potrzeby edukacyjne
  - Niepełnosprawność
  - Autyzm, w tym zespół Aspergera